

Г. В. Трухан

ФАСИЛІТАТИВНІ ВМІННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ: СУТЬ, СТРУКТУРА, МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ.

У статті зазначено актуальність вивчення питань педагогічної фасилітації, встановлено, що цей термін широко використовується в сучасній педагогічній та психологічній літературі, розглянуто сучасні тлумачення поняття «фасилітація». Проаналізовано наукові підходи до визначення понять «педагогічна фасилітація» та «фасилітативні вміння педагога». Розглянуто педагогічну фасилітацію, як специфічний вид діяльності, який сприяє усвідомленню особистістю власної самоцінності, саморозвитку та самовдосконаленню. З'ясовано, що педагогічна фасилітація проявляється у стимулюванні, ініціюванні, заохоченні суб'єктів освітнього процесу до самостійного пошуку відповідей на питання, зазначено умови її результативності.

Установлено, що педагогічні вміння педагога полягають у здатності організовувати процес усвідомленого навчання та особистісного зростання. Зазначено, що до вмінь, якими повинен володіти педагог-фасилітатор, належать: вміння організовувати навчальний діалог, як фасилітацію процесів усвідомленого навчання та особистісного зростання; вміння уважно слухати, аналізувати та корегувати дії учнів, сприяти створенню ефективної поведінки, обирати нейтральну позицію, забезпечувати позитивний психологічний настрій, діяти превентивно; вміння концептуально мислити та прогнозувати результати власної педагогічної діяльності. Розкрито важливість саме такої педагогічної взаємодії, яка сприятиме тому, що кожен учень буде відчувати себе прийнятим та почутим. Установлено, що характерною особливістю фасилітативних вмінь педагога є педагогічна спрямованість та гнучкий підхід до реалізації власної діяльності. З'ясовано, що формування фасилітативних вмінь можливе лише за умови роботи над собою та своїм саморозвитком. Відзначено, що це відбувається завдяки отриманню та доведенню до автоматизму певних знань та навичок.

***Ключові слова:** фасилітація, педагогічна фасилітація, фасилітативні вміння, педагог-фасилітатор, усвідомлене навчання, саморозвиток.*

Trukhan H. V. Facilitative skills of a modern teacher: essence, structure, place in the system of pedagogical facilitation. The relevance of the research of the facilitation was indicated in the article and it was also established that this

term is widely used in modern pedagogical and psychological literature, the modern interpretations of the concept of «facilitation» was considered. The scientific approaches to the definition of the terms «pedagogical facilitation» and «facilitation skills of the pedagogue» have been analyzed. The pedagogical facilitation was considered as a specific type of activity, which promotes the awareness of the personality of one's own self-worth, self-development and self-perfection. It was found out that the pedagogical facilitation manifests itself in stimulating, initiating, encouraging the subjects of the educational process to independently search for answers to the question, and the conditions of its effectiveness were indicated. It has been established that the pedagogical skills of the teacher are the ability to organize the process of conscious learning and personal growth. It was noted, that the skills that should be possessed by the teacher-facilitator include: the ability to organize educational dialogue, as a facilitation of the processes of conscious learning and personal growth, the ability to listen to somebody carefully, to analyze and correct students' actions, to promote the creation of effective behavior, to provide a positive attitude of psychological mood, act preventively, conceptually think and predict the results of their own pedagogical activity. It was revealed the importance of such pedagogical interaction that will make every student will feel accepted and heard. It has been established that the pedagogical orientation and flexible approach in the realization of the activity these are characteristic features of the teacher's facultative skills. It has been found out that the formation of facilitation skills is possible if they work on themselves and their self-development. It was noted that this is due to the getting and bringing to the automatism of certain knowledge and skills.

Keywords: *facilitation, pedagogical facilitation, facilitation skills, teacher-facilitator, conscious learning, self-development.*

Вступ. Соціальні зміни, що відбуваються в Україні, значною мірою вплинули на розвиток багатьох сфер сучасного суспільства та знайшли своє відображення і в педагогічній науці. Актуальність дослідження зумовлена реформами, які відбуваються сьогодні у національних системах освіти. Їх модернізація полягає у гуманізації навчального процесу, в переході від звичної традиційно-освітньої системи (де позиція вчителя і учня формальні і функції вчителя полягають суто в передачі знань), до педагогіки партнерства – учень і вчитель відкриті до спілкування один з одним. Сучасна освіта передбачає фасилітативний процес навчання, створення психологічно комфортних умов для саморозвитку та самовиховання кожної дитини на основі співпраці, взаємоповаги та довіри між усіма учасниками начального процесу. Педагог-фасилітатор виступає наставником, який створює сприятливі умови для розвитку особистості учня, як суб'єкта навчальної діяльності, допомагає йому опанувати і розвивати ключові компетентності

конкурентоспроможного члена сучасного суспільства. Отже, нові вимоги до реалізації навчального процесу потребують від учителя оволодіння фасилітативними вміннями.

Проблема забезпечення фасилітації в педагогічному просторі сьогодні набула значного розвитку, про що свідчить різноманітність дослідницьких векторів, які обіймають проблемно-тематичний спектр феноменології педагогічної фасилітації.

Так, науково-методологічні підходи до забезпечення педагогічної фасилітації розкрито в працях Є. Врублевської, В. Суміної. Шляхи реалізації авторських технологій педагогічної фасилітації висвітлено у дослідженнях Т. Загорулі, Л. Кулікової, О. Фісун.

Специфіці впровадження фасилітаційного спілкування у закладах середньої (А. Москвіна, А. Пермякова) та вищої (Е. Волошина, О. Галіцан, Е. Скібіцький, І. Скібіцька) освіти приділяється особлива увага у сучасних наукових розвідках.

Авторські підходи до визначення змісту понять «фасилітація» та «фасилітаційні вміння» представлені в наукових працях А. Абдурашидова, О. Гнатишиної, Т. Гури, М. Казанжи, О. Козлової, С. Коломійченко, О. Майер, С. Ромашиної О. Шахматової.

Сучасні науковці зробили значний внесок у дослідження феномену педагогічної фасилітації і, зокрема, питань визначення фасилітаційних умінь. Проте, відсутність єдиної точки зору щодо тлумачення цього феномену зумовлює доцільність продовження наукового дослідження в окресленому напрямі.

Мета та завдання. На основі аналізу наукової літератури визначити суть та склад фасилітативних умінь сучасного педагога.

Завдання дослідження:

- проаналізувати різні підходи до визначення понять «педагогічна фасилітація» та «фасилітативні вміння педагога»;
- на основі аналізу наукової літератури представити авторську точку зору щодо визначення суті фасилітаційних умінь та їх структури;
- визначити місце фасилітативних умінь у системі педагогічної фасилітації.

Методи дослідження. У процесі наукового пошуку для досягнення мети та розв'язання окреслених завдань використано комплекс загальнонаукових (аналіз, порівняння, узагальнення, синтез) методів.

Результати. Аналіз наукової літератури засвідчує, що слово «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» (саме в такому вигляді воно почало вживатися в англійській мові з 1610 року), яке, у свою

чергу, є похідним словом від латинського терміну – «facilis» (у перекладі «легкий зручний»). На підставі цього, під фасилітатором розуміємо людину, яка допомагає зробити процес комунікації з іншими людьми простим та легким, тим самим сприяє визначенню особистістю умов для свого активного саморозвитку (Volkova & Stepanova, 2018).

Сьогодні тематика фасилітації стає надзвичайно актуальною, її досліджують фахівці в різних наукових галузях, зокрема у галузі психології та педагогіки.

Так, у психології термін «фасилітація» використовується для позначення процесу і феномену, при якому полегшується, оптимізується і підвищується продуктивність діяльності групи або окремого індивіда внаслідок присутності іншої людини чи декількох людей (Kazanzhy, 2015; Shahmatova, 2006).

Термін «фасилітація» також широко використовується у педагогічній літературі. У дослідженні з'ясовано, що поняття «педагогічна фасилітація» ввів до наукового обігу фундатор гуманістичної психології К. Роджерс. На думку К. Роджерса, педагог-фасилітатор допомагає дитині в процесі розвитку, підтримує та супроводжує її, створює сприятливе середовище прийняття, розуміння, одночасно мотивує дитину до навчання, самопізнання, саморозкриття. У сучасній педагогіці «фасилітація» визначається як вплив педагога на саморозвиток та самовиховання того, хто навчається, за допомогою заохочення, стимуляції та використовується в дослідженнях міжособистісної взаємодії педагога з учнем під час освітнього процесу (Adamska, 2017).

Однак, аналіз сучасної літератури з проблеми дослідження засвідчує, що на сьогодні, немає єдиного тлумачення поняття «педагогічна фасилітація», натомість існує ряд відмінних позначень цього феномену, які взаємодоповнюють та розширюють його суть.

Зокрема, у дослідженні визначено, що науковці Г. Волошко, О. Галіцан А. Москвіна, О. Фісун, трактують педагогічну фасилітацію як взаємодію між педагогом та учнем, яка забезпечує створення сприятливих умов до саморозвитку учасників навчального процесу та ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності та полісуб'єктності (Voloshko, 2016; Halitsan, 2012; Martynova, 2011; Fisun, 2010). Саме така взаємодія, з точки зору О. Галіцан, передбачає «пошук способів та засобів гуманізації навчально-виховного процесу» (Halitsan, 2012).

О. Шахматова та І. Шуніна наголошують, що педагогічна фасилітація є процесом, який завдяки врахування педагогом індивідуальних особливостей кожного учня та обраним оптимальним стилем спілкування, забезпечує

поліпшення результативності освітнього процесу та розвиток педагогічної взаємодії. Автори зазначають, що «це двобічний процес взаємовпливу суб'єктів взаємодії (педагога і учнів)» (Shahmatova, 2006).

На думку Е. Скібіцького та І. Скібіцької, педагогічна фасилітація являє собою технологію управління процесом цілеспрямованого навчання, в основі якої лежить фасилітативне спілкування з урахуванням психологічних особливостей «трьох складових міжособистісного спілкування – комунікативної, перцептивної та інтерактивної». Саме така технологія, вважають науковці, завдяки активним міжособистісним взаєминам учасників педагогічного процесу, забезпечує якісне й осмислене засвоєння освітньої програми і формування необхідних компетенцій (Skibickij & Skibickaia, 2017).

Дослідники С. Ромашина і А. Майєр розглядають педагогічну фасилітацію як засіб управління розвитком суб'єкта освіти за допомогою джерел фасилітації, місії освіти в становленні суб'єкта, а також функціонально-ролевого репертуару педагога і, безпосередньо, самої траєкторії розвитку учня. У свою чергу, джерелами формування фасилітації, вчені називають взаємодію та спілкування в процесі спільної діяльності, соціально-психологічні механізми сприйняття людини і «віддзеркалення її активності, механізмів самопізнання і саморозвитку особистості» (Romashina & Majer, 2012). Схожої точки зору дотримується Ф. Мухаметзянова, позначивши, що саме управління викладачем навчальною діяльністю студентів, з позиції помічника, який допомагає студенту самостійно освоювати нові навички та знаходити відповіді на питання, визначається в педагогіці терміном «фасилітація» (Muhametjjanova & Hajrutdinov, 2017).

Т. Гура дотримується поглядів на педагогічну фасилітацію, як на якісно прогресивний метод, який сприяє підвищенню рівня навчання учасників освітнього процесу та відповідає сучасним запитам педагогічної практики. Дослідниця стверджує, що саме педагогічна фасилітація допомагає подолати традиційне закріплення за студентами виконавської функції у спільній діяльності внаслідок здійснення переходу від «формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень професіонала-лідера» (Hura, 2014).

Педагог-науковець О. Фісун розглядає педагогічну фасилітацію як здатність педагога полегшувати, допомагати, сприяти та створювати умови для самостійної роботи тих, хто навчається. На думку О. Фісун, завдяки цій здатності педагог у змозі забезпечити процес фасилітації, а саме – організувати таку взаємодію суб'єктів навчання, яка сприятиме обопільному

прагненню до їх саморозвитку, самореалізації, усвідомленню власної самоцінності (Fisun, 2010).

Узагальнюючи вищезазначене, ми розглядаємо педагогічну фасилітацію як специфічний вид педагогічної діяльності, яка відповідає запитам сучасного освітнього процесу, тобто сприяє усвідомленню особистістю власної самоцінності, прагненню до саморозвитку та самовдосконаленню. Ця діяльність проявляється у стимулюванні, ініціюванні, заохоченні суб'єктів освітнього процесу до самостійного пошуку відповідей на питання, креативних рішень при підтримці та дозованих допомозі з боку педагога. Результативність такої фасилітації зумовлена, по-перше, – рівнем активності, зацікавленості та включеності у взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, по-друге, – наявністю у викладача фасилітативних умінь.

Під фасилітативними вміннями вчителя сучасні дослідники розуміють набуту здатність, що допомагає створювати атмосферу, яка сприятиме гармонійному розвитку сучасної особистості.

На основі вивчення праць сучасних педагогів-науковців, які досліджували тему фасилітації, визначено, що фасилітативні вміння є комплексними і включають в себе кілька груп умінь.

Дослідниця С. Коломійченко об'єднала фасилітативні вміння педагога у три групи та запропонувала наступну класифікацію: комунікативні (вербальні і невербальні засоби комунікації), емпатійні (здатність чути, розуміти і відчувати іншого, співчувати) та оцінно-рефлексивні (об'єктивно оцінювати результати та аналізувати ситуацію спілкування) вміння (Kolomiichenko, 2010).

У подальшому процесі визначення особливостей поняття «фасилітативні вміння педагога» встановлено, що в дослідженнях сучасних науковців перераховані ідентичні вміння, а також визначена схожість їх спрямованості і суті.

Ціла група вчених (Н. Волкова, Т. Гура, Н. Нестеренко, О. Фісун.) висловлює схожу точку зору щодо визначення фасилітативних умінь педагога та зазначає серед них такі вміння:

- встановлювати та налагоджувати просту і плідну комунікацію між усіма членами навчальної групи, включаючи себе;
- слухати уважно, спостерігати, запам'ятовувати водночас хід подій і стиль поведінки учнів (студентів);
- аналізувати та корегувати дії учнів (студентів), у тому числі за рахунок мовних умінь, які забезпечують адекватне логіко-сміслову взаєморозуміння учасників спілкування;

- діагностувати і заохочувати ефективну (корегувати неефективну) поведінку;
- сприяти та допомагати створенню ефективної поведінки;
- не використовувати «наступальних» і «оборонних» форм спілкування, забезпечувати зворотній зв'язок між учасниками освітнього процесу;
- викликати довіру учнів, бути терплячим;
- обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи, бути справедливим (Volkova & Stepanova, 2018; Hura, 2014; Nesterenko, 2014; Fisun, 2010).

На думку окремих учених (О. Галицан, С. Гарькавець), до перерахованих фасилітативних умінь педагога, слід додати:

- вміння забезпечувати позитивний психологічний настрій учасників навчального процесу;
- вміння діяти превентивно;
- вміння сприймати та переробляти інформацію, яка суперечить власним концепціям;
- уміння концептуально мислити, прогнозувати результати власної професійної діяльності (Halitsan, 2012; Harkavets, 2016).

Обговорення. Саме завдяки вищезазначеним умінням викладач-фасилітатор має здійснювати таку педагогічну взаємодію, при якій кожен учень буде почуватися спокійно, прийнятим та почутим, водночас, яка спонукатиме його до свідомої самозміни, актуалізуючи процес спрямованого і продуктивного саморозвитку. Внаслідок сформованих фасилітативних умінь управляти динамікою роботи мікрогруп та її змістом, точно і повно передавати інформацію, слухати та чути, правильно ставити запитання, бути готовим приймати чужу думку, перемагати разом з групою (Volkova & Stepanova, 2018).

У свою чергу, І. Литвин розглядає фасилітативні вміння більш глибоко, ніж просто комунікацію та обмін інформацією. Під зазначеними вміннями фахівець розуміє взаємодію суб'єктів, що породжує їхню спільність. Також до умінь педагога-фасилітатора науковець відносить творчі вміння. Саме творчі здібності особистості, за переконанням фахівця, породжують здатність відхилятися від традиційних схем мислення та висловлювати незвичайні ідеї, швидко вирішувати проблемні ситуації (Lytvyn, 2014). Цієї ж думки дотримується і А. Гельбак, вказуючи на вміння педагога-фасилітатора самому створювати ситуації невизначеності або вдало їх використовувати. До таких ситуацій А. Гельбак відносить ситуації, якими ми не можемо керувати в традиційний спосіб. Саме вони дають можливість нового пошуку та результату (Helbak, 2011).

Висновки. На підставі викладеного зазначимо, що фасилітативні вміння сучасного педагога – це набута на основі знань і навичок здатність організувати процес усвідомленого навчання та особистого зростання, який відбувається з використанням інноваційних технологій, в умовах повного прийняття суб'єктів навчального процесу, що спонукає їх до спрямованого та продуктивного саморозвитку. Саме таким чином створюються сприятливі умови для формування ключової компетенції здобувача освіти – вміння вчитися. Отже, успішність реалізації процесу педагогічної фасилітації безпосередньо залежить від рівня оволодіння педагогом фасилітативними вміннями.

Доцільно звернути увагу на те, що ці вміння мають характерну особливість, яка полягає у педагогічній спрямованості і передбачає необхідність оцінювання учнів та вимагає від учителя гнучкого підходу до реалізації своєї діяльності. Перспективи подальшого дослідження у даному напрямі полягають у вивченні та теоретичному аналізі наукових результатів із проблеми визначення дидактичних умов формування фасилітативних умінь сучасного педагога.

ЛІТЕРАТУРА:

- Адамська З. М. Культурологічна парадигма як методологічна основа розвитку фасилітативних здібностей майбутнього психолога [Електронний ресурс]. *Психологія особистості*. 2017. № 1. С. 51-59. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/По_2017_1_9
- Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Педагогічні науки. Серія «Педагогіка і психологія». 2018. № 1 (15). С. 228-234.
- Волошко Г. В. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 96-106.
- Галіцян О. А. Теоретичне підґрунтя проблеми застосування принципів педагогічної фасилітації у професійній діяльності вчителя сучасної школи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 16: Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. К. 2012. Вип. 18 (28). С. 129-132.
- Гарькавець С. О. Координати психологічного виміру фасилітативної компетентності педагога. *Науково-методичний журнал «Освіта на Луганщині»*. 2016. № 1 (42). С. 4-6.
- Гельбак А. М. Концептуальне обґрунтування програми фасилітативного впливу вчителя на розвиток комунікативних навичок у підлітків. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 7, Вип. 20, Ч. 1, 2011. С. 96-99.
- Гура Т. В. Педагогічна фасилітація – механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 2014. № 3. С. 32-44.
- Казанжи М. Й. Фасилітація в підготовці фахівців соціономічного профілю. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. Психологія. 2015, Т. 20, Вип. 3 (37). Ч. 1. С. 31-42.

- Коломійченко С. Ю. *Підготовка майбутнього вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах до організації фасилітаційного спілкування з учнями*: автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.04. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2010. 24 с.
- Литвин І. М. Творчість як одна із педагогічних умов фасилітаційної діяльності соціального педагога. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки», 2014. № 24 (317). С. 63-67.
- Мартынова А. В. Фасилитация как технология организационного развития и изменений. М.: Организационная психология. Т. 1. № 2, 2011. С. 53-91. Режим доступа: www.orgpsyjournal.hse.ru
- Мухаметзянова Ф. Г., Хайрутдинов Р. Р. О феномене фасилитации в высшем образовании. *Казанский вестник молодых ученых*. Педагогические науки. Казань, 2017. №2 (2). Т. 1. С. 9-10.
- Нестеренко В. В. Фасилітаційна підтримка студентів у процесі їхньої самореалізації і саморозвитку як суб'єктів самостійної навчальної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. 2014. Вип. 65. С. 248-254. Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_49
- Ромашина С. Я., Майер А. А. Фасилитативная педагогика в высшем образовании. *Профессиональное образование в России и за рубежом*. Кемерово: Кузбасский региональный институт развития профессионального образования, 2012, 2 (6). С. 42-49.
- Скибицкий Э. Г., Скибицкая И. Ю. Применение педагогической фасилитации при подготовке магистров в образовательной организации. *Сибирская финансовая школа*. Новосибирск, 2017. №5. С. 90-94.
- Сумина В. Е. *Развитие умений фасилитации общения у студентов в процессе овладения иноязычной речью*: автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.08. Ростовский государственный педагогический университет. Ростов н/Д, 2006. С. 25-27.
- Тетина С. В. Фасилитаторская деятельность учителя в процессе подготовки школьников к предметным олимпиадам. *Международный научный журнал «Символ науки»*, 2017. № 04-2. С. 187-189.
- Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2010. №. 34. С. 133-139.
- Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития. *Профессиональное образование*. 2006. № 3. С. 118-126.

REFERENCES:

- Adamska, Z. M. (2017) Kulturolohichna paradyhma yak metodolohichna osnova rozvytku fasylytatyvnykh zdibnostei maybutnoho psykholoha. [The cultural paradigm as a methodological basis for the development of the facultative abilities of the future psychologist] *Psykhologhiia osobystosti*. 1. S. 51-59. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2017_1_9 (in Ukrainian).
- Fisun, O. V. (2010) Pedahohichna fasylytatsiia yak bahatoznachnyi fenomen. [Pedagogical facilitation as a multifaceted phenomenon]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty*: zb. nauk. prats KHPU im. H. S. Skovorody. 34. S. 133-139. (in Ukrainian).
- Halitsan, O. A. (2012) Teoretychne pidgruntia problemy zastosuvannya pryntsyypiv pedahohichnoi fasylytatsii u profesiinii diialnosti vchytelia suchasnoi shkoly. [Theoretical basis of the problem of applying the principles of pedagogical facilitation in the professional activity of the teacher of the modern school]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*: zb. nauk. Prats. K., Vyp. 18 (28). S. 129-132 (in Ukrainian).
- Harkavets, S. O. (2016) Koordynaty psykholohichnoho vymiru fasylytatyvnoi kompetentnosti pedahoha. [Coordinates of psychological dimension of teacher's facultative competence]. *Naukovo-metodychnyi zhurnal «Osvita na Luhanshchyni»*. 1 (42). S. 4-6. (in Ukrainian).

- Helbak, A. M. (2011) Kontseptualne obgruntuvannia prohramy fasylytatyvnoho vplyvu vchytelia na rozvytok komunikatyvnykh navychok u pidlitkiv. [Conceptual substantiation of the program of the facilitative influence of the teacher on the development of communication skills in adolescents]. *Aktualni problemy psykholohii*: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostuka NAPN Ukrainy T.7, vyp. 20, ch.1. S. 96-99. (in Ukrainian).
- Hura, T. V. (2014) Pedahohichna fasylytatsiia – mekhanizm rozvytku liderskoho potentsialu studentiv v umovakh tekhnichnoho universytetu. [Pedagogical facilitation is a mechanism for developing students' leadership potential in a technical university]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy: filosofii, psykholohii, pedahohika, sotsiologii*. 3. S. 32-44. (in Ukrainian).
- Kazanzhy, M. Y. (2015) Fasylytatsiia v pidhotovtsi fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu [Facilitation in the preparation of socio-economic specialists]. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova*. T. 20. Vyp. 3 (37). Ch. 1. S. 31-42. (in Ukrainian).
- Kolomiichenko, S. Yu. (2010) *Pidhotovka maibutnoho vchytelia u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh do orhanizatsii fasylytatsiinoho spilkuvannia z uchniamy* [Preparation of the future teacher in higher pedagogical institutions for organization of facilitation communication with students]. (Abstract of candidate's thesis). Kharkiv, Ukraine (in Ukrainian).
- Lytvyn, I. M. (2014) Tvorchist yak odna iz pedahohichnykh umov fasylytatyvnoi diialnosti sotsialnoho pedahoha [Creativity as one of the pedagogical conditions for the facilitative activity of the social educator]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. 24 (317). S. 63-67. (in Ukrainian).
- Martynova, A. V. (2011) Fasilitacija kak tehnologija organizacionnogo razvitija i izmenenij. [Facilitation as a technology for organizational development and change]. Moskva : Organizacionnaja psihologija. T. 1. 2, S. 53–91. Retrieved from: www.orgpsyjournal.hse.ru (in Russian).
- Muhametzjanova, F. G. & Hajrutdinov, R. R. (2017) O fenomene fasilitacii v vysshem obrazovanii. [On the Facilitation Phenomenon in Higher Education]. *Kazanskij vesnik molodyh uchenih*. Pedagogicheskie nauki. Kazan', 2 (2). T. 1. S. 9-10. (in Russian).
- Nesterenko, V. V. (2014) Fasylytatyvna pidtrymka studentiv u protsesi yikhnoi samorealizatsii i samorozvytku yak subiektiv samostiinoi navchalnoi diialnosti. [Facilitative support of students in the process of their self-realization and self-development as subjects of independent educational activity]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Pedahohichni nauky*. Vyp. 65. S. 248-254. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_49 (in Ukrainian).
- Romashina, S. Ja. & Majer, A. A. (2012) Fasilitativnaja pedagogika v vysshem obrazovanii. [Facilitative pedagogy in higher education]. *Professional'noe obrazovanie v Rossii i za rubezhom*. Kemerovo: Kuzbasskij regional'nyj institut razvitija professional'nogo obrazovanija, 2 (6). S. 42-49. (in Russian).
- Shahmatova, O. N. (2006) Pedagogicheskaja fasilitacija: osobennosti formirovanija i razvitija. [Pedagogical facilitation: features of formation and development]. *Professional'noe obrazovanie*. 3. S. 118-126. (in Russian).
- Skibickij, Je. G. & Skibickaja, I. Ju. (2017) Primenenie pedagogicheskoi fasilitacii pri podgotovke magistriv v obrazovatel'noj organizacii. [The use of pedagogical facilitation in the preparation of masters in an educational organization]. *Sibirskaja finansovaja shkola*. Novosibirsk, 5. S. 90-94. (in Russian).
- Sumina, V. E. (2006) *Razvitie umenij fasilitacii obshhenija u studentov v processe ovladenija inozachnoj rech'ju* [Development of communication facilitation skills among students in the process of mastering a foreign language]. (Abstract of candidate's thesis, Rostovskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet). Rostov n/D, Russia (in Russian).

- Tetina, S. V. (2017) Fasilitatorskaja dejatel'nost' uchitelja v processe podgotovki shkol'nikov k predmetnym olimpiadam. [Facilitator activity of a teacher in the process of preparing schoolchildren for subject Olympiads]. *Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal «Simvol nauki»*, 04-2. S. 187-189. (in Russian).
- Volkova, N. P. & Stepanova, A. A. (2018) Fasyliator yak vazhlyva rolova pozytsiia suchasnoho vykladacha vyshu. [The facilitator as an important role position of the modern teacher of higher education]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelya. Pedagogichni nauky. I (15)*. S. 228-234. (in Ukrainian).
- Voloshko, H. V. (2016) Fasyliatyvnyi pidkhid u diialnosti vykladacha yak suchasnyi naprim reformuvannia vyshchoi osvity. [Facilitative approach in teacher activity as a modern direction of higher education reform]. *Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii. 9 (63)*. S. 96-106. (in Ukrainian).
-

Інформація про автора:

Трухан Ганна Валеріївна:

ORCID: <https://0000-0001-7075-5183>;
аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61166.

e-mail: tanna020874@gmail.com

Information about the author:

Trukhan Hanna Valeriivna:

ORCID: <https://0000-0001-7075-5183>; PhD Student of Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy; H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61166

e-mail: tanna020874@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Трухан Г.В. Фасилітативні вміння сучасного вчителя: суть, структура, місце в системі педагогічної фасилітації. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 47. С. 146–156.

DOI: 10.34142/23128046.2019.47.13

Дата надходження статті до редакції: 18.11.2019

Стаття прийнята до друку: 29.11.2019